

Trappan i Svenarum

Om självspillingar och deras begravning

Av Rudolf Thunander

Vid sidan om södra porten på kyrkogården i Svenarum¹ finns en trappa över kyrkogårdsmuren. Den enstämmiga uppfattningen på orten är att trappan använts för att "lyfta lik av självspillingar" över muren på deras väg till graven.²

Självspillingar är en äldre beteckning på personer, som tagit sitt eget liv. När de begravdes skulle alltså inte den vanliga vägen genom kyrkogårdsporten användas, utan liket skulle via trappan "lyftas" över muren. Liknande trappor är bevarade även på annat håll, bland annat i Svenarums grannsocken Nydala, i Rogslösa i Östergötland, på Öland och i Ambjörnarp i Västergötland.³ Överallt tillskrivs trapporna samma funktion: att "lyfta" lik av självspillingar över muren.

Dessbättre är självmord en sällsynt företeelse, i varje fall i äldre tider och på landsbygden. En genomgång av död- och begravningslängderna för just Svenarum för åren 1751–1896 visar sålunda, att det under denna period inträffade sex noterade självmord i församlingen. I grann-

församlingen Nydala var frekvensen något högre: under perioden 1805–1861 begick där fyra personer självmord. För Sverige som helhet var antalet självmord vid mitten av förra århundradet omkring 200 per år.⁴ Källor av typen död- och begravningslängder saknas i stor utsträckning för 1600-talet och är ofta ofullständiga för stora delar av 1700-talet. Men eftersom varje dödsfall, som kunde misstänkas vara självmord var underkastat rättslig prövning även då, är det möjligt att genom sådana rannsakingar få en viss uppfattning om självmordsfrekvensen. En genomgång av Göta Hovrätts handlingar för tioårsperioden 1635–1644 visar sålunda, att det från de tre smålandslänen, som omfattade 26 härader och sex städer med en befolkning på ca 150.000 personer, inte inkom mer än sex fall av självmord till hovrätten för prövning. Under perioden 1681–1699 var motsvarande siffra 33.⁵ Även om dessa siffror med hänsyn till mörkertal och andra osäkerhetsfaktorer förmodligen bör höjas åtskilligt, så ger de ändå anledning till tvivel på att speciella

¹ Svenarum ligger vid riksväg 30, ca 4 mil söder om Jönköping.

² Albert Granmo 1968, s. 22.

³ Om Rogslösa och Öland se Erling Lundgren 1988, om Ambjörnarp se Ambjörnarp's torp- och hembygdsbok 1983, s. 24f.

⁴ Ann-Sofie Ohlander 1986, s. 60.

⁵ Göta Hovrätts arkiv, Criminaliaserien respektive Brottmålsutslag. Beträffande folkmängdsberäkningen se Rudolf Thunander 1989, s. 86.

trappor verkligen skulle ha byggts i socknarna för ett behov, som inte uppträdde mer än enstaka gånger per kvartsekel.

Begravningen av självspillingar har ända sedan medeltiden varit underkastad regler i lagen. Den äldsta föreskriften är mer än 500 år gammal och återfinns i Kristofers landslag. Där stadgas i Högmålsbalkens fjärde kapitel, att "om någon människa förgör sig själv, då skall han föras till skogs och brännas på bål". Endast om gärningen skett i sinnesförvirring kunde kroppen få grävas "i jord utanför kyrkogård" utan att brännas. Det stadgades vidare, att om ett självmord inträffade, skulle häradsstinget omedelbart sammankallas för att rannsaka om vad som hänt. Om en person till exempel påträffades drunknad, skulle rannsakingen fastslå, om det var olyckshändelse, om brott begåtts eller om det verkligen var frågan om självmord. Kom man fram till att det rörde sig om självmord, skulle rannsakingen drivas vidare och utreda, om det skett i "vettlöst" tillstånd eller inte. När också detta utretts kunde man ge direktiv för hur begravningen skulle ske.⁶

Dessa föreskrifter från 1442 förändrades inte genom århundradena. I 1734 års lag upprepades de och förlängdes därmed ytterligare. Enligt denna lag skulle domstolen liksom tidigare först avgöra, om självmord verkligen förelåg. När detta var gjort, skulle kroppen föras till skogen av skarprättaren och där "i jord grävas". Den enda förändringen i förhållande till den äldre lagen var att föreskriften om bränning av kroppen hade slopats. Skarprättaren skulle hantera kroppen, eftersom "intet ärligt folk vill sådana ynkeliga fallna lik röra eller vidkomma".⁷ Endast om självmordet skett "i huvudsvaghet,

raseri eller annor stor vända" kunde andra personer än skarprättaren verkställa begravningen.⁸

Den värdsliga lagen var alltså tydlig och klar: självspillingar skulle begravas "utanför kyrkogården". Bestämmelsen var i kraft i ytterligare 130 år eller till 1864, då en ny strafflag tillkom och en kunglig förordning i anslutning härtill gav kyrkolagen en ny lydelse: "Har någon förgjort sig själv, hans kropp skall i stillhet å kyrkogård jordfästas."⁹

Kyrklig lagstiftning, gällande hela riket, fanns först i och med kyrkolagen 1686. Där nämns emellertid självspillingar endast i form av ett åläggande för prästerna "att sig icke förhastat" med begravningen, utan anmäla sådana fall till världslig rätt för rannsaking och dom om hur begravningen skulle gå till.¹⁰ Självspillingar – "det äro de som av berått mod sig förgöra" – nämns för övrigt redan i 1571 års kyrkoordning, där det i anslutning till landslagen föreskrevs, att sådana lik "skola ingalunda komma i kyrkogården".¹¹ Fram till 1864 var alltså den övergripande föreskriften entydig: självspillingar skulle inte begravas på kyrkogården. Man undrar då, om trappan i Svenarum och andra sådana trappor verkligen haft den funktion som tillskrivs dem. Om nämligen självspillingens lik inte hade på kyrkogården att göra, behövdes ju heller inga trappor för att forsla dem dit.

Nu är emellertid som bekant lagens hörare inte alltid dess görare. Det kan alltså vara skäl att fråga sig, i vilken utsträckning dessa regler om självspillingars begravningsverkligen tillämpades. Från 1600-talet finns många belägg för att så har skett, till exempel fall från Tolg 1641, från Ödestugu 1643, från Färgaryd 1656

⁶ Holmbäck-Wessén 1962, s. 218.

⁷ Kinnevalds härads dombok 14 november 1616, citerad i Gunnar Hyltén-Cavallius 1921, s. 343.

⁸ Sveriges Rikes Lag 1734 Missgärningsbalken 13 Cap.

⁹ Hilding Pleijel 1983, s. 22.

¹⁰ Schmedeman, s. 1036.

¹¹ Ann-Sofie Ohlander, 1986, s. 35.

Trappan vid sidan av södra porten på Svenarums kyrkogård, som enligt den lokala traditionen använts för att "lyfta lik av självspillingar" över muren på väg till gravnen på kyrkogården. Foto: Svenning Svensson.

och från Malmbäck 1661, där häradsrätten enligt domboken förordnat, att självspillingar skulle föras till skogs och brännas.¹² Också i Göta Hovrätts utslag återkommer föreskrifter som "i skogen där han ligger å båle brännas" eller "kroppen av bödelen i skogen nedergrävas".¹³

I Svenarum begravdes år 1666 en drunknad på kyrkogården innan häradsrätten hunnit genomföra sin rannsaking, vilket orsakade protester från några församlingsbor med översten Erik Axelsson Hillebard till Torarp i spetsen. De ville "intet

hava liket i kyrkogården efter det är en självspilling". Graven måste öppnas och först sedan häradsrätten fastställt, att det rörde sig om en olyckshändelse kunde den döde begravas på nytt, nu i vanlig ordning på kyrkogården.¹⁴ Protesten visar, att lagens bokstav efterlevdes och att man "intet ville hava" lik av självspillingar i kyrkogården. Hur allvarligt man faktiskt uppfattade detta visar ett annat känt fall från Bromma, där prosten Mäster Samuel Hammarinus (som för övrigt gett namnet åt Mäster Samuelsgatan i Stockholm), år 1663 förlorade sin prästjänst för att han begravt en självspilling på kyrkogården

¹² Domböcker från Norrvidinge hd 1641, Västra hd 1643 och 1661 samt Västbo hd 1656. "Bliver i den kyrkogård i ödemarken han sig själv utvalt och hans lik å båle brännas" (Västra hd:s dombok 9 juni 1643).

¹³ Göta Hovrätts brottmålsutslag 22 februari 1698 (Östra hd) respektive 31 maj 1694 (Visingsö).

¹⁴ Dombok för Västra hd 2 nov. 1666.

¹⁵ Ann-Sofie Ohlander 1986, s. 40ff.

och därmed enligt socknens bönder "profanerat" den.¹⁵ Annu så sent som 1846 finns ett exempel på strikt efterlevnad av 1734 års lag och dess föreskrifter om begravning i skogen av självspillingar. Det gällde hustrumördaren och självmördaren Johannes Fix i Hjälmseryd, Jönköpings län, vars historia än i dag är känd och levande i bygden, och vars grav ortsborna fortfarande kan peka ut i en mosse söder om Gamla Hjälmseryds kyrka.¹⁶

Folklivsarkivet vid etnologiska institutionen i Lund har ett stort antal uppteckningar från hela södra Sverige, som rör självspillingars begravning.¹⁷ En liten grupp av dessa uppger, att självspillingen inte fick begravas "i vigd jord" (Ydre), utan "ute i skogen" (Säby) eller "utanför muren" (Åseda). Enligt andra uppteckningar skulle det ske "i ett kärr" (Våxtorp), i en rågång "under gärdesgårdarna" (Stehag) eller i en härads- eller sockengräns, förmodligen för att ingen ville ha en självspillings kropp på sina ägor eller kanske för att förhindra att den döde gick igen. Gemensamt för alla dessa uppteckningar är emellertid att begravningen skulle ske utanför kyrkogården.

Trots detta saknas inte tecken på att man tidigt lösgjort sig från lagens bestämmelser och faktiskt låtit begravningen äga rum på kyrkogården. Redan på 1600-talet förekom sådana begravningar efter framställan till myndigheterna av sockenbor eller anhöriga. Ett exempel från Skirö så tidigt som 1637 kan nämnas: en dräng hade begått självmord, men enligt domkapitlet inte "av desperation om Guds nåd och barmhärtighet utan av villo och fem veckors huvudyra". Det medgavs, att

han fick begravas "norr under kyrkomuren utan process eller ringning".¹⁸ Också i hovrättens resolutioner förekom sådana medgivanden, till exempel i ett mål från Jönköping 1696 där man tillät att självmördaren begravdes på kyrkogården, men "utan ceremonier" för att markera "en åtskillnad mellan deras begravning som kristeligen och väl dö och dem som sig livet själva avhända".¹⁹

Också ett stort antal av Folklivsarkivets uppteckningar vittnar om begravning av självspillingar på kyrkogården. Men det skulle inte vara "bland de andra" (Älg-hult) utan i ett särskilt hörn och norr om kyrkan. Platsen gavs olika namn: "självspillingavråa" (Hjälmseryd), "rackarevråen" (Dädesjö), "självspillingakroken" (Höggestad) eller "illdöingahörnet" (Nydala). I uppteckningarna saknas ofta tidsangivelser: medan domböcker och liknande källor exakt anger år och dag, har uppteckningarna vaga och allmänt hållna formuleringar som "förr i tiden" eller "i forna dagar". Oftast förekommer inga tidsangivelser alls, och när de undantagsvis förekommer rör det sig om relativt sen tid, till exempel om en begravning i Vetlanda på 1870-talet eller om en något äldre uppgift från Vislanda, enligt vilken en särskild begravningsplats för självspillingar skulle ha tagits i bruk vid den gamla kyrkan "i slutet av 1700-talet". Uppteckningarnas uppgifter torde i regel hänföra sig till 1800-talet, men deras vittnesbörd är tydligt nog: begravning av självspillingar har ägt rum på kyrkogården långt före 1864 års lagändring.

Några av självmordsfallen i Svenarums och grannsocknarnas död- och begravningslängder är försedda med en note-

¹⁶ Henry Renshult 1981, s. 233. Falletskildrat flera gånger, senast i Hallpressens tidningar 26 febr. 1977.

¹⁷ Uppteckningarna är registrerade under beteckningen E II 8 Bg. De citeras i det följande med en uppgift inom parentes om socknen där de upptecknats.

¹⁸ Växjö Domkapitels arkiv: den s.k. Bötessboken.

¹⁹ Göta Hovrätt brottmålsutslag 11 mars 1696. Exempel på liknande formuleringar bl.a. i utslag 22 aug. 1693: "Till åtskillnad mellan slika och andra rättsinniga" (Östbohd).

ring om begravningen: den har skett på kyrkogården "i tysthet efter domstolens utslag". Det finns sju sådana noteringar före 1864, alla med likartat innehåll, den äldsta från år 1800. Man kan alltså konstatera, att en praxis tidigt utvecklats i skuggan av lagen, enligt vilken självspillingar begravts på kyrkogården. Förklaringen kan förmodligen sökas i lagens mildare formulering beträffande självmord, begått i sinnesförvirring. Kristoffers landslag tillät begravning utan bränning av den som varit "affwita worden" (i Wesséns översättning "vettlös") och lagen 1734 tillät, att självspillingen hanterades av andra än skarprättaren, om självmorden skett "i huvudsvaghet, raseri eller annor stor vånada". För häradsrätterna torde det ha varit en övermäktig uppgift att avgöra, om ett självmord förövats med uppenbar avsikt och i "normal" sinnesförfattning eller om det skett i "huvudsvaghet". Man har tillåtit begravning i mindre nesliga former än den som skarprättaren förättade i skogen och med den realistiska mildhet, som kännetecknade så mycket av 1600-talets rättskipning, tolkat de flesta självmord som resultat av "huvudsvaghet eller annor stor vånada" och överlätit till den kyrkliga myndigheten att ta hand om begravningen.

Ett kungligt brev från 1698 ger besked om att praxis redan då hade utvecklats i denna riktning. Där bestämdes nämligen, att självspillingar, som tagit sitt liv i sinnesförvirrat tillstånd "skola av ärligt folk hanteras och i kyrkogården uti stillhet och utan vanliga ceremonier begravas".²⁰ Innebörden i detta framgår av en Kunglig Förordning 29 oktober 1725: vid en begravning som "efter Domarens utslag" skulle ske i stillhet, fick inte fler följa den döde till graven än "som nödvändigt hava där att beställa". Alla ceremonier som

XIII. CAP.

Om then, som förgiör sig sielf.

1. §.
 Dräper eller förgiör någor sig sielf; så må thes kropp af then, som honom finner, oförvit uptagas, och affides läggas: pröfvar Domaren sedan, at han med vilja sig förgiördt; så skal en sådan sielfspilling af skarprättaren til skogs föras, och i jord grävas. Finnes thet i huvudsvaghet, raseri, eller annor sådan vånada skedt vara; så må han af annat folk handteras, och begravas.

Ur Missgernings Balken i 1734 års lag.

"bekostnad av klockor, vagnar och sermon bliva förbjudna". Den som bröt mot dessa föreskrifter skulle böta 200 daler silvermynt eller sitta 14 dagar i fängelse.²¹ Hur prästen skulle uppträda reglerades i en ny Kunglig Förordning 4 augusti 1727: han skulle "kasta mull på den döde men därefter ej läsa den i handboken befintliga bönen, utan allenast Fader Vår och den vanliga välsignelsen såsom det för dödfödda barn brukeligt är".²²

Myndigheterna har alltså under hela 1700-talet och fram till 1864 års lagändring haft möjligheten att föreskriva begravning "i stillhet" för självspillingar och uppenbarligen i stor utsträckning också utnyttjat denna möjlighet. När lagen 1864 påbjöd, att "om någon förgjort sig själv, hans kropp skall i stillhet på kyrkogård jordfästas", så hade detta tillämpats på många självspillingar, kanske på de flesta, under mer än 150 år. Men även om självspillingens begravning kunde ske på kyrkogården, så har ändå hans jordafärd omgärdats av speciella regler, som markerat att han var annorlunda och utanför. Hans gärning fördömdes, men kunde inte bestraffas med vanliga straff. Straffet verkställdes i stället genom en begravning "i stillhet" eller "i tysthet" i närvaro endast av de anhöriga. "Ej må vid sådan jordfäst-

²¹J. H. Backman 1839, häfte III, s. 74.

²²J. H. Backman 1839, häfte III, s. 74.

²⁰Hilding Pleijel 1983, s. 15.

ning förekomma klockringning, sorgemusik, sång eller liktal" föreskrevs det så sent som i lagen om jordfästning den 25 maj 1894.²³

Folklivsarkivets uppteckningar ger ytterligare detaljer om självspillingarnas begravning. Den skulle som nämnts ske "utan klockringning, sång och bön" (Hakarp) och äga rum "efter solens nedgång" (Alseda, Ramkvilla), "en fredag kväll" (Vetlanda), i ett föraktat hörn av kyrkogården (Nässjö, Kråkshult, Sillhövda). Ytterligare en regel fanns, som var synnerligen viktig och som ovillkorligen måste följas. Praktiskt taget samtliga Folklivsarkivets uppteckningar vittnar om denna regel: självspillingens lik fick inte föras in på kyrkogården genom porten, utan skulle lyftas ("halas", "hävas", "asas", "sättas", "tagas") över muren.²⁴ Ett ögonvittne berättar om en självspillings begravning år 1875, hur man "en lördagsafton efter solens nedgång tog en rännsnara om lilla änden på kistan och drog den över muren" (Kråkshult).²⁵

Hur viktig denna regel, som inte återfinns i några förordningar eller handböcker, ansågs vara, framgår av ett tidigt fall från 1664, då en självmördare med Domkapitlets tillstånd begravdes av sin far och sina bröder på Nydala kyrkogård. "Då dem förmentes att liket skulle bäras genom porten" har de helt enkelt "hävet porten av reglorna" och burit den döde den väg, som egentligen var förbehållen så kallat ärligt folk, nämligen genom porten. Detta deras själsvåld väckte allmän förargelse, de åtalades och dömdes av häradsrätten till fyra riksdaler i böter.²⁶

För självspillingen var kyrkogårdsporten obönhörligen stängd. Olika uråldriga, utbredda och djupt förankrade före-

ställningar omgav porten, dörren, tröskeln och andra gränser. Ett exempel finner man i en framställning av germansk straffrätt, tryckt i Frankfurt 1565, där det föreskrevs, att om en självmördares lik påträffades i ett hus, så fick kroppen inte lämna huset över dörrtröskeln, utan genom en ränna, som grävdes under tröskeln. Förklaringen var att det vore opassande (sømmer sig ikke) att den som ovärdigt tagit sitt liv lämnade huset samma väg han använt som levande. Dessutom skulle den förbannelse motverkas, som vilar över en självmördares hus.²⁷ Samma förfarande föreskrevs av biskopen i Växjö 1626 beträffande en "syndare som hängt sig själv": skarprättaren skulle "lösa honom ned och grava honom ut under syllen".²⁸ Här har en annan föreställning dominerat, nämligen fruktan för att självspillingen skulle gå igen.²⁹ Sådana och andra, knappast helt klarlagda föreställningar, fick sitt utflöde i regeln att vägen till det sista vilorummet gick genom porten för dem som "kristeligen och väl dö" men över muren för självspillingarna. Någon trappa för ändamålet finns dock inte omnämnd, vare sig i uppteckningarna eller annorstädes.

Därmed kan två omständigheter kring självspillingars begravning anses klarlagda:

- 1 Begravningen kunde äga rum på kyrkogården även före 1864.
- 2 Liket fick inte föras in på kyrkogården genom porten utan skulle lyftas över muren.

Det visar sig alltså, att självspillingarna hade på kyrkogården att göra, trots lands-

²³ Hilding Pleijel 1983, s. 113.

²⁴ Louise Hagberg 1937, s. 503f.

²⁵ Hilding Pleijel 1983, s. 22f.

²⁶ Västra härads dombok 26 okt. 1664.

²⁷ Ole Fenger 1985, s. 65f.

²⁸ Sunnerbo härads dombok. Exemplet meddelat av professor Nils-Arvid Bringéus i Lund. Samma föreskrift "att utgravas under syllen" gav samma häradsrätt 1611. Se Gunnar Hyltén-Cavallius 1921, s. 352f.

²⁹ Louise Hagberg 1937, s. 335ff.

lag och domstolar. Det skulle sålunda kunna tänkas att trappan i Svenarum och dess motsvarigheter ändå haft den vanliga antagna funktionen och att den lokala traditionens förklaring av dess existens har rätt. Bilden förändras emellertid när trapporna dateras; de visar sig i regel vara relativt sent tillkomna, även om det är tänkbart och troligt att de haft föregångare. Trappan i Svenarum till exempel anlades i anslutning till en utvidgning av kyrkogården 1858.³⁰ Liksom hela ringmuren är trappan ett gediget stenhuggararbete, som man uppenbarligen förväntade sig skulle göra tjänst för lång tid framöver utan reparationer och påkostnader. Man frågar sig naturligtvis då, om det verkligen var på självspillingarna man tänkte, när man kostade på sig en sådan anläggning. När trappan byggdes hade man under hela det föregående århundradet haft tre självmord i socknen, det senaste 1842, varför den knappast torde ha tillkommit för dessa sällsynta och oförutsägbara tillfällen. Man hade andra skäl.

Kyrkogårdar med raka gångar, indelade i kvarter och med prydliga och omsorgsfullt vårdade gravar är en modern företeelse. I Svenarum dröjde det till i början av seklet innan kyrkogården ordnades upp efter någorlunda moderna begrepp, i Nydala till in på 1920-talet. Kyrkogårdarna var tidigare ofta ovårdade och egentligen ingenting annat än förvildade slätterängar. I Svenarum ingick höet från kyrkogården i kyrkväktarens lön,³¹ i Nydala arrenderades slätten på kyrkogården ut för sex kronor om året.³² Den omgivande miljön var i högsta grad lantlig, där betande och bökande djur under en stor del av året gick lösa eller drevs till och från sina beten på vägar strax utanför

kyrkogården. Mot dessa kor, får och svin skulle kyrkogården fredas av muren och av kyrkogårdsgrindarna eller "porten", som inte liknade något vanligt så kallat "le" utan i regel var smidd av järn med ordentliga lås. I veckorna skulle grindarna hållas låsta och stängda. Den som hade något att beställa i kyrkan eller på kyrkogården för tillsyn, grävning, reparationsarbeten eller dylikt hade alltså behov av en bekväm passage förbi de oftast stängda och låsta grindarna. Det har varit trappornas primära funktion att tillgodose detta behov.

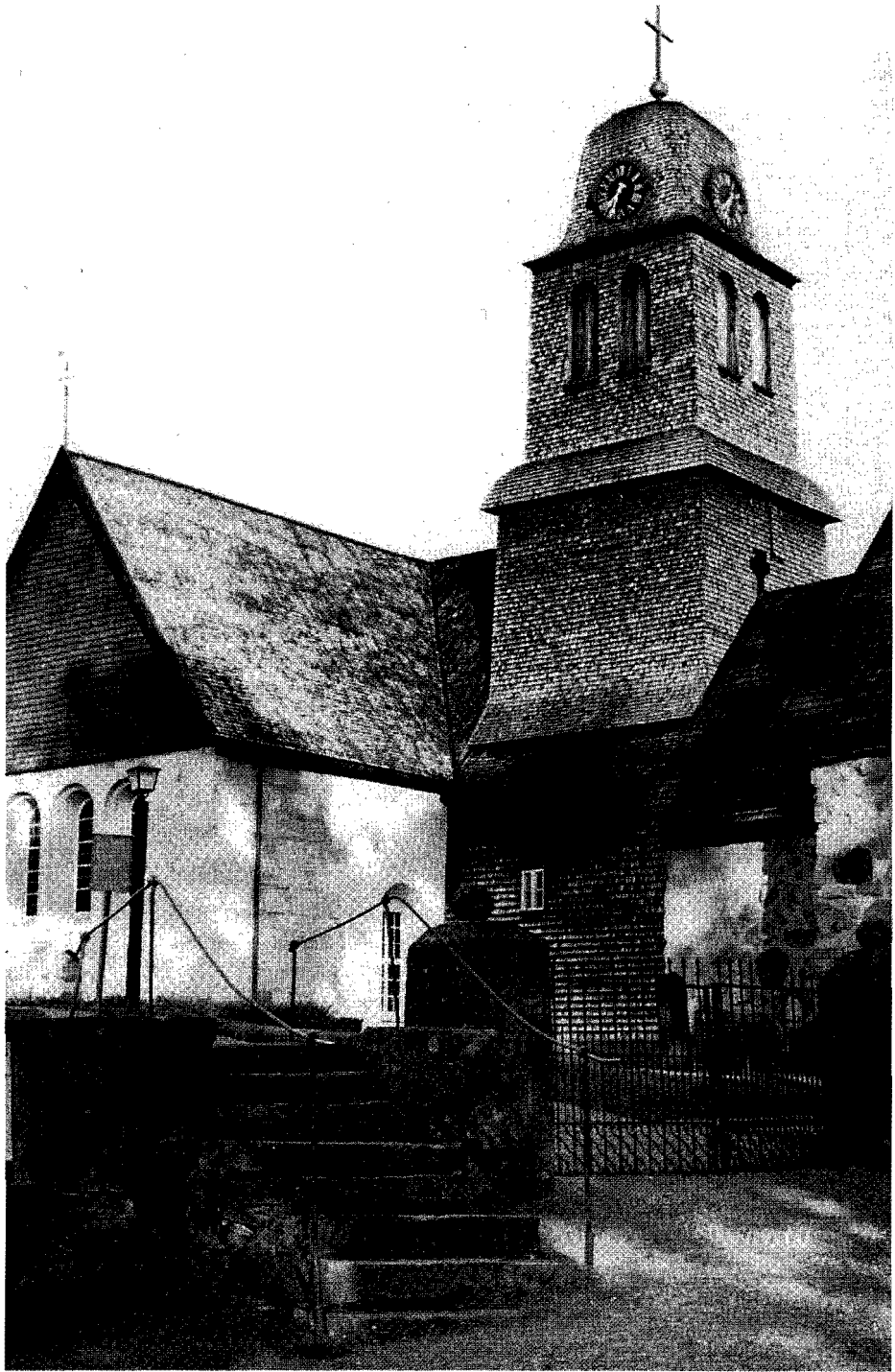
I Nydala finns två trappor över muren, en vid den egentliga kyrkogårdsporten, som utpekas som "självspillingatrappan", och ytterligare en vid en mindre port, som leder ut från kyrkogården. Här demonstreras trappornas funktion särskilt tydligt, när man vet att bland annat folk på väg till och från den närbelägna herrgården brukade ta en genväg över kyrkogården och därvid använde sig av trapporna. Skälet till att de byggts har alltså varit rent praktiskt: att tillgodose behovet av en bekväm väg till och från kyrka och kyrkogård, när grindarna var stängda och låsta. Det hindrar naturligtvis inte att de någon gång också kan ha använts för att "lyfta lik av självspillingar över muren". Men det är inte därför de byggts. Självspillingen bestods en lågstatusbegravning och hans väg in på kyrkogården borde rimligen inte gå via en välgjord stentrappa, som i 25 år stått beredd för ett sådant tillfälle. Så länge dröjde det nämligen efter trappans anläggning i Svenarum, innan ett nytt självmord inträffade. När allt kom omkring var det inte på de döda man tänkte, när trapporna tillkom, utan på de levande.

Mot denna bakgrund är det tydligt att det är andra föreställningar som döljer sig bakom dagens lokala teorier om att trappornas viktigaste funktion varit att "lyfta

³⁰ Albert Granmo 1968, s. 23.

³¹ Albert Granmo 1968, s. 22.

³² Henry Renshult 1987, s. 36.

"Självspillingatrappan" vid Nydala kyrka. Foto: Svenning Svensson.

lik av självspillingar" över muren. Det är ytterst tveksamt om någon självspilling någonsin lyfts in på kyrkogården i Svenarum via den trappa som pekats ut som "självspillingatrappan". Däremot är det säkert, att den använts av kyrkvaktaren, när han burit hem höet från kyrkogården och av folk som i brådska tagit en genväg. Ändå är det inte bilden av sådana faktiska händelser som bevarats i folks minne. Det är i stället bilden av hur en självspilling i skymningen lyfts över trappan in på kyrkogården och i tysthet jordats i ett avsides hörn. Den bild som hålls levande är alltså bilden av en händelse, som förmodligen aldrig ägt rum. I stället för "självspillingatrappan" kunde den ha kallats "snabbklivet" som sådana anordningar över gärdesgårdar och murar brukar kallas. Man undrar över orsaken.

Självspillingen är inte bara ett medicinskt och socialt problem. Ett självmord innebär i själva verket ett ifrågasättande av en av samhällets grundläggande värderingar, nämligen att livet är värt att leva. Genom att inte dela den värderingen ställer sig självspillingen utanför. Från kristen utgångspunkt är han en människa, som förmätet ingriper i Guds exklusiva rätt över liv och död och därmed en syndare. Bibelns självmördare var alla onda – den mest spektakulära var Judas Iskariot, förädaren som "gick bort och hängde sig". Självspillingen kunde samhället och kyrkan varken begripa eller acceptera, vilket demonstrerades när han begravdes. Hans grav var inte bland de andras, och hans väg till graven var inte heller som de andras. För honom var klockorna tysta och kyrkogårdsporten stängd. Han släpades in över muren, någon gång kanske via en trappa, och sänktes ner i tysthet "utan process och sermon". Om hans utanförskap rådde ingen tvekan. Och sådan har synen på självspillingen varit genom seklerna och frågan är om den undergått så

stora förändringar. Under den ytliga toleransen och förståelsen döljer sig sannolikt mycket av avståndstagande och ogillande kvar, även om det inte tar sig uttryck i sådana markeringar som föreskrevs i 1894 års lag om jordfästning, att "klockringning, sorgemusik, sång eller liktal ej må förekomma".

Det kanske är detta som är orsaken till att traditionen kring trappan i Svenarum och andra sådana trappor förklarar dem som trappor att "lyfta lik av självspillingar" över. Den rationella förklaringen till trappans existens är visserligen en annan. Men när trappan pekats ut som "självspillingatrappan" är det inte i första hand en förklaring, utan en varning och maning. Trappan påminner om att för självspillingen är porten till kyrkogården stängd och att hans väg dit går över muren. Budskapet är att inte ta frågan om liv och död i egna händer. I grunden är samhällets och kyrkans urgamla syn, att det är "en åtskillnad mellan dem som kristeligen och väl dö och dem som sig livet själva avhända" föga förändrad.

Källor och litteratur

Otryckta källor:

Folklivsarkivet

vid etnologiska institutionen och vid Lunds universitet:

Uppteckningar rörande "Självspillingars och avrättades begravning" E II 8 Bg.

Göta Hovrätts arkiv

Criminalia från Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län

Vol E VAAA: 1, 4, 6–7, 10, 13–14, 16, 18 och 20.

Brottmålsutslag Vol BIIA:1–10.

Landsarkivet i Vadstena

Döda Nydala 1805–1855; 1856–1861

Döda Svenarum 1751–1813; 1814–1853; 1854–1896

Västra härads domböcker 1641, 1643, 1661, 1664 och 1666.

Växjö Domkapitel "Bötesboken" D VII:1P.

Tryckta källor:

Backman, J. H. (utg): Ny Lag Samling. Häfte III. Örebro 1839.